

ДИАЛОГ МЕЖДУ ЕЗИЦИ И КУЛТУРИ

Рецензия за сборника *Мултикултурализъм и многоезичие*,
том I, Лингвистика¹

Десислава Вилимовска

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Сборниците са специфичен вид книги. В тях съжителстват различни текстове, срещат се и влизат в диалог специфични изследователски почерци, школи и дори поколения изследователи. Съставянето на сборник изисква особени умения – текстовете трябва да бъдат подбрани така, че да се допълват, да изграждат едно цяло и едновременно с това да показват различни гледни точки. В това отношение съставителите на *Мултикултурализъм и многоезичие* са се справили успешно. Сборникът съдържа докладите от Тринадесетите международни славистични четения, проведени на 21.–23. април 2016 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В престижния научен форум се включват участници от 16 държави. Том I, *Лингвистика*, представя част от това впечатляващо многоезичие – сборникът съдържа доклади на български, украински, английски, словашки, сръбски и хърватски език. Статиите обхващат различни аспекти от лингвистичното знание и са оформени в няколко раздела – *История на езика, Социолингвистика, Диалектология, Етнолингвистика, Прагматика, Граматика, Лексикология, Фразеология, Ономастика, Методология на чуждоезиковото обучение.*

Още в първата статия в сборника, тази на М. Стаменов (с. 17–32), на преден план се извежда проблемът за съжителството на различни култури. Изследването се съсредоточава върху практиките на межкултурното съжителство в България, като за отправна точка се приема традиционното многоезичие по османобалкански образец.

¹Мултикултурализъм и многоезичие. Сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения – София, 21–23 април 2016 г. Том I. Лингвистика. Велико Търново: Фабер, 2017, 719 стр.

В статиите от секцията *История на езика* се поставя проблемът за своето и чуждото в славянски контекст, анализирани са правописните системи и тенденции в ранната славянска писменост (А. Бояджиев, с. 35–44), в турските и гръцките заемки в езика на новобългарските дамаскини (В. Мичева, с. 45–53) и т.н. Обект на изследване са езикът и ортографията на редица писмени паметници, напр. на приписките в Евангелие № 873 НБКМ от XVI–XVII в. (М. Цибранска-Костова, с. 82–91), както и на Украинско-молдовските грамоти от XIV–XV в. – статия, в която авторката И. Царалунга проследява някои от влиянията на среднобългарската ортографична система (с. 62–72). На средновековния превод са посветени статиите на М. Димитрова (с. 73–81), която разглежда превода на „Песен на песните“ в Берамския бревиар, и на П. Петков (с. 108–122), чийто обект на анализ са славянските преводи на „Слово за шестия псалм“ от Анастасий Синайски. Интересен поглед върху проблемите на многоезичието, отразени в писмените паметници, предлага изследването на Г. Митринов (с. 54–61). Езикова ориентация на голямата българска колония в Цариград е анализирана на основата на епиграфските паметници от българското гробище в квартал Ферикьой. Статията представя съвременната езикова картина – от XX и нач. на XXI в. Изключително любопитно е изследването на М. Лукич и В. Крезич (с. 92–101), в което глаголическото писмо е анализирано с помощта на семиотични подходи.

В раздела *Социолингвистика* читателят ще намери статии, посветени на социалната стратификация на националния език в Словакия и Словения (А. Тернова, с. 133–139), на езика на словаците във Войводина (С. Кориняк, с. 186–197), на загребската филологическа школа (Е. Грозданова, с. 149–158), на чуждоезиковите влияния в хърватския език (Л. Фаркаш и Т. Сесар, с. 159–166) и др. В изследването на А. Ангелов (с. 140–148) се разглежда интересният въпрос за плурицентризма (т.е. съществуването на един език в повече от една писмена форма) в славянските езици. Към плурицентричните езици е причислен и българският.

Българският език зад граница е обект на изследване в статията на Ц. Цветанова-Цанева (с. 198–207). В нея са анализирани лингвокултурологичните маркери на национална идентичност на младите българи, родени и живеещи в Молдова. Интерес представляват не само наблюденията върху факторите, оказващи влияние върху формирането на българското езиково съзнание зад граница, но и статистическите данни, които авторката привежда в своето изследване.

На българския език извън територията на страната е посветена и статията на К. Сугаи (с. 211–221), публикувана в раздел *Диалектология*. В нея се разглежда структурата на

удвояването и дясната дислокация в гребенския говор – тип български североизточен говор, използван от възрастните жители на с. Брънещ в Румъния. Статията е своеобразен принос към изследването на синтактичните средства за маркиране на топика в българския език.

Проблемът за многоезичието и съжителството на култури, често свеждан до опозицията *свое – чуждо*, намира своята интерпретация и в статиите от раздел *Етнолингвистика*. Обект на изследователско внимание тук са националните и етнически стереотипи, отразени в словашките вицове (А. Заборска, с. 235–243), диалогът *свое – чуждо* в украинските рекламни текстове (В. Овдюк, с. 244–251), националното (т.е. „своето“) в българската и руската военна терминология (Д. Атанасова, с. 261–270) и др. Темата за *своето* и *чуждото* по своеобразен начин намира своята интерпретация и в поредицата от статии, посветени на езиковата картина на света – напр. в статията на О. Сахарова (с. 323–331). В изследването на Ж. Станчева (с. 302–314) българската и полската езикова картина на света са съпоставени през призмата на концепта *здраве*, проследен във фразеологизмите на двата езика.

Прагматичното равнище на езика е представено чрез поредица от статии, посветени на прагматичните аспекти на даден клас лексеми. Прагматичните функции на обръщението в руския диалогичен дискурс са обект на изследването на С. Петкова (с. 362–373). Статията на Н. Нечаева проследява прагматичните функции на деминутивите в руския език (с. 343–353). Проблемът за межкултурното взаимодействие, който е основна тема на сборника, е разгледан и на прагматично равнище през призмата на процесите на граматикализация и прагматикализация – в статията на Н. Павлова за междуметието „хайде“ в българския и сръбския език (с. 335–342).

Прави впечатление тематичното многообразие в изследванията на структурата на езика. В раздел *Граматика* са включени изследвания, посветени на различни граматически категории – миналото деепричастие в украинския език (П. Мартинова-Иванова, с. 388–395), категорията *таксис* в съвременния български език (С. Джерманович, с. 396–403), категорията *падеж* и развитието на теориите за падежа в диахронен план (М. Радичева, с. 377–387), темпоралната релативност в плана на миналото в чешкия и българския език (С. Стойчев, с. 404–413).

От лексикологична гледна точка проблемът за многоезичието и мултикултурализма е преосмислен преди всичко през процесите на заемане на лексеми от един език в друг. На този аспект от взаимодействието между езици и култури са посветени статиите на А. Стаменова (с. 417–427), И. Процик (с. 436–444), К. Симеонова (с. 445–453). А. Стаменова проследява

динамиката на заетата старобългарска лексика в украинския и руския книжовен език. В работата на И. Процик концептите *свое* и *чуждо* са преосмислени през футболната лексика в украинския език. В изследването на М. Крамарич (с. 464–473) са анализирани немските калки в хърватския език, които са се наложили в него с помощта на език посредник – чешкия.

Интересна по отношение на проследяването на промяната във възприемането на своето и чуждото е статията на М. Парзулова *Чуждото като свое и своето като чуждо в енциклопедичен, лексикографски и медиен контекст* (с. 454–463). Обект на изследване е българският език. Авторката привежда множество примери за преосмисляне на чужда лексика като своя в диахронен план. Разгледани са също механизмите за създаване на лексика на домашна основа, но с помощта на небългарски словообразователни модели.

Важна част от сборника са публикуваните доклади от кръглата маса, посветена на 60-годишнината от рождението на проф. д-р Искра Ликоманова. Научните интереси на И. Ликоманова са свързани и с превода и процеса на превеждане – процес на търсене на най-добрия еквивалент на дадена езикова система в друга, който М. Младенова изключително сполучливо определя като прагматическо приключение. Именно на това приключение са посветени статиите, включени в този раздел на сборника. Като отправна точка за теоретичните разсъждения в голяма част от тях служи монографията на И. Ликоманова *Славяно-славянският превод. Лингвистичен подход към художествения текст* (Ликоманова 2007). Творческият път и изследователските търсения на проф. Ликоманова са кратко, но изчерпателно представени в статията на И. Гугуланова (с. 604–610).

Докладите от кръглата маса поставят проблема за многоезичието и взаимодействието между различните култури в контекста на превода. Интересен аспект на многоезичието е засегнат в статията на А. Пенчева (с. 565–574). Авторката анализира проблема за предаването на чуждоезичните реплики от оригиналното произведение в текста на превода. Статиите на В. Радева (с. 585–592) и на М. Младенова (с. 631–639) са посветени на практически проблеми при превода на две ключови произведения на чешката литература. В. Радева проследява лексемите с еднакво значение, но с различна семантика (обозначавани от някои изследователи като междуезикови омоними) в славянските езици. Ценна част от статията е илюстративният материал на основата на българския превод на поемата *Китка* от К. Я. Ербен. М. Младенова се занимава преди всичко с прагматичните аспекти на превода, използвайки като отправна точка за разсъжденията си българския превод на *Лабиринтът на света и раят на сърцето* на Ян Амос Коменски.

Повечето изследвания, поместени в сборника, съдържат конкретни примери на преводачески решения, което ги превръща в своеобразен наричник за начинаещи (а и не само) преводачи. В това отношение се отличава група текстове, които имат висока практическа стойност. Сред тях са напр. статията на Н. Бечева (с. 640–648), в която преводът на терминологична лексика се анализира на основата на учебници по география, преведени от сръбски на български език, както и статията на О. Сирук (с. 649–659), занимаваща се с превода на културни реалии на основата на паралелен българско-украински корпус. Р. Железарова (с. 660–669) коментира някои от несполучливите преводачески решения при предаването на фразеологизми от един език на друг. Изследването е подкрепено с примери от художествени текстове. Преводът на устойчиви съчетания с етнически характер пък е обект на анализ в изследването на Св. Томанова (с. 670–675).

Не е забравена и ролята на преводача в процеса на превода. Тя е обект на внимание в статията на Й. Трифонова (с. 621–630). Авторката поставя акцент върху профила на преводачите на Пейо Яворов в Чехия и Словакия.

Границите на славянския свят са частично прекрачени в статията на С. Христова (с. 676–686), която анализира обръщенията във викторианския и дворянския речев етикет на основата на примери от руската и английската художествена литература.

Изследването на Й. Тишева (с. 611–620) представя синтактичните средства за предаване на разговорност в преводите. С това авторката влиза в диалог с монографията на И. Ангелова (Ликоманова) *Синтаксис на българската разговорна реч* (Ангелова 1994), в която също са анализирани синтактичните конструкции при спонтанно устно общуване.

Накратко, представените по-горе статии са само част от изследванията, поместени в сборника *Мултикултурализъм и многоезичие*. От една страна, прави впечатление тематичното разнообразие на публикуваните текстове. От друга страна, всяка от статиите по свой начин се вписва в голямата тема за взаимодействието между езици и култури. Познаването на чуждата култура ни прави по-толерантни, но и ни помага да преосмислим концептите *свое* и *чуждо* в друга перспектива. Принос за това имат и текстовете от този сборник.